

In wisselwerking samen sterker

Naar een passende zorgstructuur in en om het (voortgezet) speciaal onderwijs

Zorg in en om het (Voortgezet) Speciaal Onderwijs (ZIOS (V)SO) maakt zich sterk voor een samenhangende en op elkaar inwerkende zorgstructuur in en om het (voortgezet) speciaal onderwijs. Vanuit het Landelijk steunpunt ZAT van het Nederlands Jeugdinstituut zetten wij in deze notitie alle kernelementen van een sluitende zorgstructuur in en om scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs op een rij. Wij schrijven dit vanuit het perspectief van het (V)SO. Als u meer wilt weten over de mogelijkheden waarop de expertise van het (V)SO ingebed kan worden in en rond scholen voor regulier onderwijs, dan verwijzen wij u naar de notitie: 'De tango met het (V)SO'.

Met deze twee notities leveren we graag een bijdrage aan het regionale gesprek van bestuurders, directies en andere betrokkenen bij de vormgeving en uitvoering van de zorgstructuur in het onderwijs. Wij zijn beschikbaar voor meer informatie, begeleiding of als gesprekspartner.

De jeugdige in zijn context

Ouders en mede-opvoeders hebben de onontkoombare plicht om ervoor te zorgen dat jeugdigen gezond en veilig opgroeien. 'Gezond opgroeien' in de breedste zin van het woord: de fysieke gezondheid, het psychisch welbevinden, de cognitieve capaciteiten, de sociale relaties en de plek in de samenleving. Een jeugdige ontwikkelt zich in interactie met zijn omgeving. Ze beïnvloeden elkaar voortdurend. Verander je de omgeving en de betrokkenen daarin, dan verander je ook de jeugdige. Versterk je de omgeving, dan versterk je daarmee ook de jeugdige en diens ontwikkelingsmogelijkheden.

Leerkrachten vormen een belangrijke groep van mede-opvoeders. Voor de ondersteuning van de ontwikkeling van leerlingen geldt hetzelfde uitgangspunt als zojuist beschreven: ondersteuning kan alleen effectief zijn als het gericht is op de leerling, op belangrijke personen in diens omgeving en op de omgeving zelf. Ondersteuning werkt alleen als de elementen ervan in wisselwerking met elkaar worden aangeboden. Het kenmerkt zich dan ook altijd door een samenspel. Dit uitgangspunt weerspiegelt zich in de ontwikkelingen naar passende

zorg en passend onderwijs. Niet voor niets worden deze wettelijke kaders in samenhang uitgewerkt. Centraal in beide kaders staat het versterken van de eigen kracht van een jeugdige in zijn context. Dat betekent dus ook versterking van de pedagogische basisstructuur, waaronder het onderwijs. Met als doel dat elke leerling die zich bij een school aanmeldt of daar staat ingeschreven, een passend aanbod aan onderwijs(zorg) krijgt, het liefst zo dicht mogelijk bij huis.

Dubbelrol (voortgezet) speciaal onderwijs

(Voortgezet) speciaal onderwijs heeft in het gehele verhaal van passende zorg en onderwijs een dubbelrol en is zowel uitvoerder als ondersteuner. Als uitvoerder zal op scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs voor een deel van de jeugdigen in het samenwerkingsverband Passend Onderwijs het onderwijs(zorg) aanbod uitgevoerd worden. Steeds gericht op het terug- of toeleiden naar het reguliere onderwijs. Soms zullen daarvoor combinaties van speciaal onderwijs en zorg nodig zijn, onderwijs-zorgarrangementen.

Als ondersteuner heeft het (V)SO de taak een bijdrage te leveren aan de preventie van problemen en het voorkomen van verwijzing naar het speciaal onderwijs. Dit doen ze door samen te werken met scholen voor regulier onderwijs over de hele breedte. Van primair en voortgezet onderwijs tot de mbo-instellingen. In onderwijsarrangementen tussen regulier en speciaal onderwijs; in onderwijs-zorgarrangementen, maar ook in preventieve vormen van begeleiding en via deelname aan de zorg- en adviesteams in het reguliere onderwijs.

Samenwerken is versterken

Leerlingen in het (V)SO kampen met specifieke problematiek. Vaak is extra zorg nodig, zowel binnen als buiten de klas, gericht op de leerling en/of ouders, ondersteuning of handelingsgerichte advisering voor de leraar. Hierbij gaat het ook om het creëren van arrangementen voor leerlingen, die niet of onvoldoende van het (voortgezet) speciaal onderwijs profiteren. Op zo'n moment komen zorg- en andere partners in beeld. Samenwerken en aansluiten bij de vraag vanuit het (voortgezet) speciaal onderwijs, is daarbij een voorwaarde. Verwijzing naar specialistische vormen van jeugdzorg wordt hiermee zo veel mogelijk voorkomen.

Actief zijn in het onderwijs vraagt van partners een focus op dat onderwijs. Steeds moet de context in ogenschouw genomen worden. In dit geval de school waar de jeugdige is aangemeld of al naar toe gaat. Niet alleen is voor zorgpartners de vraag welke aanvullende onderwijszorg en/of hulpverlening er nodig is voor

deze leerling(en) en zijn/hun ouders relevant. Maar ook: hoe versterken we met onze inzet en ondersteuning aan jeugdige en gezin ook de basisvoorziening, te weten de school? En omgekeerd geldt voor het onderwijs de vraag: hoe kunnen we de meerwaarde van de andere partners zodanig inzetten dat we elkaar versterken?

Goede samenwerkingsrelaties zijn cruciaal. School en partners zoals (school)maatschappelijk werk, jeugdgezondheidszorg, leerplicht, jeugd-ggz, jeugdzorg en politie moeten in wisselwerking met elkaar optrekken en actief zijn in en om het (voortgezet) speciaal onderwijs. Om de verschillende taken van samenwerkende partners rond leerlingen effectief met elkaar te kunnen verbinden, is het nodig dat de school en de zorgpartners samenwerken in een dekkende structuur. Een zorg- en adviesteam (ZAT) biedt als schakelpunt een dergelijke structuur, ingebed in de zorgstructuur van het onderwijs.

Zorg- en adviesteam (ZAT) als schakelpunt

In het ZAT wordt toegewerkt naar een integrale aanpak met betrekking tot de situatie op school, thuis en in de vrije tijd. Hierdoor versterkt het ZAT de kwaliteit en het effect van het onderwijs. Zo kan de gemeente haar inzet van leerplicht en van het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt (RMC) afstemmen in het ZAT. De inbreng van bureau jeugdzorg is essentieel voor goede informatie en afstemming van een gezamenlijke aanpak van geïndiceerd onderwijs en geïndiceerde jeugdzorg. Ook deelname van jeugdzorg, kinder- en jeugdpsychiatrie en zorg voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen aan het ZAT is onontbeerlijk. De

inbreng van de politie versterkt het werken met de leerling in school en met de jeugdige in buurt en gezin.

Niet alleen kan het ZAT een bijdrage leveren aan het activeren van snelle en goede hulp aan jeugdigen en aan de vergroting van het handelingsrepertoire van leerkrachten, maar ook vervult het ZAT nog een andere belangrijke rol. Het ZAT vormt ook de schakel van de onderwijs-zorgstructuur met andere lokale zorgstructuren, zoals het centrum voor jeugd en gezin (CJG), veiligheidsnetwerken en de verwijsindex. Doordat partners uit andere zorgstructuren deelnemen in het ZAT wordt voorkomen dat er op meerdere plekken dezelfde besprekingen plaatsvinden. Bureau jeugdzorg, de schoolarts, de leerplichtambtenaar en/of de politie kan zo nodig de informatie tussen ZAT, het CJG of het Justitieel Casusoverleg effectief samenbrengen. Daarnaast krijgt het ZAT, na de herziening van het jeugdstelsel, waarschijnlijk een essentiële rol toebedeeld. Bij voorkeur gaat het zo dat alleen via multidisciplinaire structuren als het ZAT en het CJG intensievere zorgvormen ingeschakeld kunnen worden.

Samenwerking: de stand van zaken

Hoewel het ZAT als structuur nog niet zo breed is ingevoerd in het (V)SO, kennen scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs wel degelijk samenwerkingsvormen en multidisciplinaire overleggen met zorgpartners. Vaak betreft het hier samenwerking met een zorginstelling waar de school aan gelieerd is of besprekingen van individuele leerlingen waar externen soms voor uitgenodigd worden. Als scholen in bredere zin kijken naar de ondersteuningsbehoeften van leerlingen,

moelijk plaatsbare leerlingen en thuiszitters, dan is een deel van de scholen (43%) tevreden over hoe het nu gaat in de samenwerking met externe instellingen en bestaat er een even grote groep scholen (40%) dat graag met (meer) externe instellingen zou willen samenwerken. Dit kwam naar voren uit de monitor 'Leerlingenzorg en ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs 2010', het eerste onderzoek naar de leerlingenzorg in het speciaal onderwijs en de samenwerking tussen de leerlingenzorg van scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs met externe kernpartners.

Dezelfde monitor laat ook zien dat de borging van de samenwerking tot nu toe minder aandacht heeft gekregen. Van de deelnemende partners van een multidisciplinair overleg of zorg- en adviesteam (ZAT) heeft 10% tot 38% schriftelijke afspraken gemaakt over hun inzet. Dit vraagt om een kwaliteitsslag.

Zorgstructuur in en om het (V)SO

Een sluitende zorgstructuur is nodig om de eigen expertise, in samenhang met die van partners, zo goed mogelijk toegankelijk te maken, te benutten, uit te wisselen en te versterken. Het ZAT is als infrastructuur een belangrijk element in deze sluitende zorgstructuur.

De zorgstructuur rondom het (voortgezet) speciaal onderwijs bestaat uit de volgende kernelementen. Voor een goed sluitende zorgstructuur is het zaak om ervoor te zorgen dat deze kernelementen in orde zijn:

- **Een CvB als kernteam**

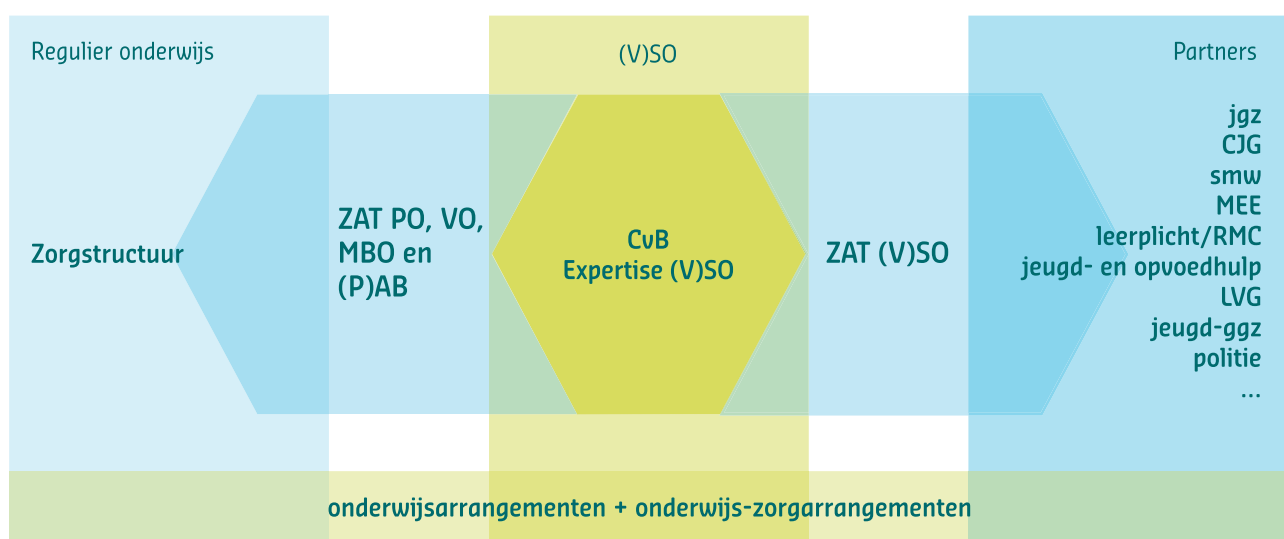
In alle scholen voor (V)SO functioneert een Commissie voor de Begeleiding (CvB). De CvB heeft tot taak een voorstel te doen voor het handelingsplan, en de uitvoering van het handelingsplan te evalueren alsmede te adviseren over terugplaatsing of overplaatsing van de leerling naar het basisonderwijs of het voortgezet

onderwijs. De Commissie voor de Begeleiding geeft ook advies en ondersteuning aan leerkracht(en) en andere professionals die in de school voor (V)SO met de leerling(en) werken. Het is wettelijk vereist dat deze commissie zodanig is samengesteld dat zij adequaat kan adviseren vanuit zowel onderwijskundig als pedagogisch, psychologisch en medisch oogpunt, rekening houdend met de handicap van de leerling. In de praktijk zien we vaak dat naast de intern begeleider, gedragskundige en directeur van de school, de schoolarts en (school)maatschappelijk werker vertegenwoordigd zijn. Een goed functionerend CvB kan als kernteam dienen, waardoor aansluiting met externe partners optimaal tot stand komt.

- **Een ZAT (V)SO**

Een ZAT (V)SO is het schakelpunt tussen speciaal onderwijs en zorgpartners voor integrale samenwerking en afstemming. Een ZAT (V)SO zou idealiter aanvullend zijn op de Commis-

Zorgstructuur in en om het (V)SO

sie voor de Begeleiding. Voor nagenoeg alle leerlingen in de scholen voor (V)SO geldt dat sprake is van zware en complexe problematiek, die zich ook uit in de andere leefgebieden waarin de leerlingen functioneren. Door, in aansluiting op de Commissie voor de Begeleiding, de multidisciplinaire capaciteit te vergroten door het inrichten van een ZAT, worden de functies van het (V)SO en van de partners versterkt en komen andere lokale zorgstructuren dichterbij. Dit stelt wel bepaalde eisen aan de gehele interne zorgstructuur en het functioneren van de CvB in het bijzonder.

- **Arrangementen**

De inzet van (voortgezet) speciaal onderwijs binnen arrangementen is veelzijdig. Het kan gaan om een samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs: een onderwijsarrangement. Of het kan gaan om een onderwijs-zorgarrangement waarin speciaal onderwijs voor de eigen leerlingen samenwerkt met een of meerdere jeugd-zorgpartners. Het kan ook gaan om een arrangement waarin (voortgezet) speciaal onderwijs en jeugd-zorgpartners samen optrekken ten dienste van leerlingen in het regulier onderwijs. Maatwerk, op de plek waar het nodig is.

- **Verbinding leggen met de zorgstructuur van het regulier onderwijs¹**

(Voortgezet) speciaal onderwijs heeft de expertise in huis hoe om te gaan met leerlingen met complexe problematiek in de onderwijssituatie. Deze ervaring is waardevol als aanvulling op de leerlingzorg binnen en expertise van het regulier onderwijs. Ontsluiting van de expertise van het (V)SO kan onder andere door:

- Deelname aan zorgteams op schoolniveau in het primair onderwijs (PO);
- Deelname aan ZAT PO, VO en MBO;
- Preventieve beschikbaarheid en inzet voor een passende aanpak van leerlingen;
- Extra onderwijszorg bieden in de vorm van (tijdelijke) arrangementen.

¹ Zie voor een verdere uitwerking de notitie 'De tango met het (V)SO'

Werkagenda (V)SO

Het (V)SO staat de komende periode samen met partners voor de uitdaging deze sluitende zorgstructuur op te tuigen. De werkagenda voor het (V)SO ten behoeve van de overgang naar Passend onderwijs is als volgt samen te vatten:

- Het (V)SO heeft de eigen situatie voor alle leerlingen op orde.
- De Commissie voor de Begeleiding versterkt het handelingsgericht werken voor alle leerlingen.
- Partners werken samen in het ZAT (V)SO en in de uitvoering van onderwijs-zorgarrangementen.
- Het (V)SO werkt effectief samen met regulier onderwijs.
- De gezamenlijke aanpak functioneert efficiënt en is bestuurlijk geborgd.

Meer weten

Wilt u met uw partners werken aan een passende zorgstructuur? Of bent u samen al sterk, maar wilt u dit uitbouwen? Heeft u vragen of behoefte aan ondersteuning? Neem dan contact met ons op! Bel naar Gerard Bouma, expert Onderwijs en Jeugdzorg, 06 22 45 54 89. Of bel de infolijn van het Landelijk steunpunt ZAT: 030 230 64 81. U kunt ook mailen naar infozat@nji.nl.

Voor meer informatie kunt u terecht op onze website www.zat.nl.

© 2011 Nederlands Jeugdinstituut

www.zat.nl

Het Landelijk steunpunt ZAT van het Nederlands Jeugdinstituut biedt ondersteuning aan scholen, gemeenten, schoolbesturen en beroepskrachten die betrokken zijn bij een ZAT. Het steunpunt biedt informatie, kwaliteitsinstrumenten, ondersteuningsactiviteiten en maatwerk voor alle betrokkenen.